

תורת הקורא

הוראות מפורטות לבעלי קריאה

הלכות ומנהגים, דיוקים ודקדוקים, הערות ובירורים, חילופי נוסחאות, הקשורים בקריאת פרשת השבוע

גליון מס' 197

הפטרת החודש

ה"א תשפ"ד

גליון זה יו"ל ע"י מכון 'שעמי תורה'

תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור

© כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בכרחה במכון כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל tameytora@gmail.com

הלכה ומנהג

בספר ראשון שבעה קרואים (או יותר) בפרשת השבוע, ואומרים קדיש, ובספר השני קורא המפטיר בפרשת החודש (ולמנהג הספרדים אומרים קדיש נוסף אחר קריאת המפטיר^א).

יש סוברים שקטן יכול לעלות בקריאת ארבע פרשיות, ויש סוברים שאינו עולה, וכך התפשט המנהג^ב.

לפרשת החודש מפטירים:

למנהג רוב האשכנזים: מ'כל העם האֶרֶץ' (יחזקאל מ"ה ט"ז) עד 'אִישׁ מֵאֶחָדָם' (שם מ"ו י"ח)^א.

למנהג הספרדים ואשכנז מערב: מ'כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְיָ בְּרֵאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ' (שם מ"ה י"ח) עד 'בִּבְקָר בִּבְקָר עוֹלֹת תָּמִיד' (שם מ"ו ט"ו)^ב.

בשבת שלפני ראש חודש ניסן כשחל ראש חודש בחול, או בשבת ראש חודש ניסן כשחל בשבת, קוראים למפטיר בפרשת החודש^א מ'וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם' (שמות י"ב א') עד 'בְּכָל מוֹשְׁבֵיתְכֶם תֹּאכְלוּ מִצּוֹת' (שם כ').^ב

כשחל ראש חודש בשבת, מוציאים שלשה ספרי תורה^א, וקוראים בספר ראשון ששה קרואים (או יותר^ב) בפרשת השבוע, והשביעי קורא בספר השני בפרשת ראש חודש, ואומרים קדיש, ובספר השלישי קורא המפטיר בפרשת החודש (ולמנהג הספרדים אומרים קדיש נוסף אחר קריאת המפטיר^ה).

וכשחל ראש חודש בחול, מוציאים שני ספרי תורה, וקוראים

^א בטעם קריאת פרשה זו, יש שכתבו (רש"י מגילה כ"ט ע"א ד"ה ברביעית) שהוא משום שפרשה זו עוסקת בדיני הפסח (דני קרבן פסח ודני אכילת מצה ואיסור חמץ), ויש שכתבו (לבוש סימן תרפ"ה סעיף א') שהוא משום שמוזכר בה קידוש ראש חודש ניסן שהוא ראש לחדשים.

ונראה ששני הטעמים קשורים זה בזה, משום שהטעם שניסן הוא ראש החודשים זה כדי שיהיה זכרון על ידי זה בנס הגדול של יציאת מצרים, וכל פעם שנזכר מנין החדשים מניסן יהיה הנס נזכר על ידי זה (רמב"ן שמות י"ב ב', ובעין זה בריטב"א ר"ה ז' ע"א), ולכן קוראים פרשת החודש כדי להזכיר את פסח ודיניו, וגם קידוש ראש חודש ניסן הוא חלק מעניין זה.

^ב זו דעת שמואל (מגילה כ"ט ע"ב) שנפסקה להלכה (טור ושולחן ערוך סימן תרפ"ה סעיף א'). ודלא כדעת רב.

^ג ובמקום שיש רק ספר אחד יגללוהו כסדר הקריאות, ובמקום שיש רק שני ספרים, יתבאר במאמר נפרד כיצד ינהגו.

^ד ויש סוברים שאין להוסיף קרואים בשבת כזו, ועניין זה יתבאר בעז"ה במאמר נפרד.

^ה כן הביא בבית יוסף (סימן רפ"ב) בשם הריב"ש (סימן שכ"א) האבודרהם (הלכות חנוכה) ועוד ראשונים (וכן כתב הרמב"ם הלכות תפילה פרק י"ב הלכה כ' בשם יש מקומות שנהגו), וכתב שכן מנהג בני ספרד לכפול קדיש גם אחר קריאת המפטיר לפני ההפטרה. וכשקוראים בשלושה ספרים, כתב שם שאין לומר קדיש אחר הראשון כיון שלא שלמו עדיין מנין שבעה קרואים, אלא רק אחר הקריאה בספר השני והשלישי. ולפי זה אם הוסיפו והשלימו שבעה קרואים כבר בספר הראשון, יש לומר קדיש גם אחר הקריאה בספר הראשון (וכן משמע מדברי האבודרהם).

^י עניין זה מבוואר בגליון 196 הפטרת פרה תשפ"ד הערה ד'.

^א בתלמוד (מגילה ל' ע"א) כתוב שמפטירים 'כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְיָ בְּרֵאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ' לפרשת החודש, וראשונים רבים העתיקו לשון זו, אך זה סימן בעלמא לעיקר ההפטרה, ולא נכתב כדי להורות על מקום תחילת ההפטרה (ובדברי קהילות עמ' 425 כתב שמוכן מדברי התלמוד שיש להתחיל משם. אך באמת אין מזה ראיה כמבואר בגליון 192 הפטרת שקלים הערה י').

ויש ראשונים שפירשו בדבריהם שמתחילים מ'כל העם האֶרֶץ', כן הוא בהלכות פסוקות (סדר פרשיות), וכן משמע מלשון האור זרוע (חלק ב' סימן שפ"ט בשם אבי העזרי ורבי יהודה הכהן). אך נראה מדבריו שם ובסימן ש' ש' שלמנהגו קראו מ'כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְיָ בְּרֵאשׁוֹן בְּאֶחָד

לַחֹדֶשׁ). וכך היה מנהג רוב קהילות אשכנז כפי שמופיע ברוב כתבי היד האשכנזיים. אך בצרפת ואשכנז מערב התחילו מ'כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְיָ בְּרֵאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ'.

ולגבי מנהג האשכנזים לסיים 'אִישׁ מֵאֶחָדָם', יש להעיר ששלושת הפסוקים האחרונים הם כבר עניין אחר ואין טעם מספיק לקריאתם (וכבר העיר בדברי קהילות עמ' 425 שאינם מעניין פרשת החודש), וגם לא נמצא כן בדברי הראשונים, וגם בדקנו בכתבי יד רבים ולא מצאנו זכר למנהג זה, וברוב מובהק של כתבי היד הסיוס הוא ב'בִּבְקָר בִּבְקָר עוֹלֹת תָּמִיד' ובמיעוטם הסיוס הוא ב'וַיִּשְׁמַע ה' וְעוֹלֹת וּמִנְחָה הוֹסַפְתָּ הַפְסוּקִים הַתַּפְשֵׁט מִשּׁוּם שִׁבְדָּפוּס וַיִּנְצִיאוּהוּ רַפ"ד אַחֲרֵי עוֹלֹת תָּמִיד' כתב המדפיס 'ויש מוסיפין' ואז כתב את שלושת פסוקים אלו, וכיון שהדפוסים שאחריו העתיקו ממנו את ההפטרות וציון ההערות, נוספו פסוקים אלו בדפוסים אחר ציון 'ויש מוסיפין', ובדפוסים מאוחרים יותר (מצאנו כן רק החל מדפוס אמשטרדם תק"א, בדפוס פרנקפורט דאדור תפ"ח עדיין נכתב ר' ויש מוסיפין) שינו וכתבו 'כאן מסיימים הספרדים', וכך החל להיות מנהג קריאת שלושת פסוקים אלו כמנהג האשכנזי הפשוט.

וצ"ע מה מקור הוספה זו שהוסיף המדפיס אחר שלא נמצא לו זכר כלל בכתבי היד ובדברי הראשונים, ואולי מצא כן בספר אחד ולכן הביאו רק כמנהג שיש מוסיפים (ומצו בכמה הפטרות שיש כתבי יד בודדים שהוסיפו מעט פסוקים), ומ"מ נראה שהפיתנו למנהג האשכנזי הפשוט נעשה בטעות (אלא שברור שכיום אי אפשר לשנות מנהג שכבר התפשט והוגו כמנהג בלעדי ופשוט בכל החומשים והספרים, אף שנוסד בטעות גמורה ושללא על פי גדולים, ובפרט שמוזכר להוסיף פסוקים כך שאין בו חשש הלכתי).

ובערוך השולחן (סימן תרפ"ה סעיף ו') כתב שאף שפסוקים אלו (היו שני הפסוקים שמוסיפים האשכנזים לפני ההפטרה ושלושת הפסוקים שמוסיפים אחריה) אינם מעניין דראש חודש ניסן, מכל מקום כיון שכל הפרשה היא מעניין הנשיא לעתיד לבוא, לכן קוראים גם פסוקים אלו שגם הם מעניין הנשיא ובאותה פרשה.

^ח וכן הוא באבודרהם (סימן ארבע פרשיות), ובעץ חיים לונדון (הלכות קריאת התורה פרק ד'), ובכלבו (סימן כ', סדר קריאת התורה במעדים), ובספר השולחן (הלכות תפילה שער שיש. אך כתוב שם רק את מקום ההתחלה).

וכך גם מנהג אשכנז מערב כפי שמופיע במנהגים דק"ק וורמיישא (חלק ב' סימן ש"ט) ובמנהגות וורמייזא (עמ' רכ"ו) ובמנהגי ק"ק פיורדא (דף כ"א ע"א) ובדברי קהילות (עמ' 425), וגם עץ חיים לונדון (שהובא לעיל) משקף את מנהג אשכנז מערב. ומדברי מהר"ל (מנהגים הלכות חלקי פרשיות) משמע שכשראש חודש חל בחול מתחילים מ'כל העם האֶרֶץ', וכשחל בשבת מתחילים מ'כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְיָ

למנהג התימנים: מ'כּה אָמַר אֶ-דְּנִי יי רב לְכֶם נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל' (שם מ"ה ט') עד 'וְלִכְבָּשִׁים מִתַּת יָדוֹ וְשָׁמֶן הֵינּוּ לְאִיפָה' (שם מ"ו י"א) ט.

הקשר לעניין היום: בהפטרות מוזכרים קרבנות א' ניסן ושבעת ימי חג הפסח בחנוכת המקדש, וזה מעין פרשת החודש בה מוזכר קידוש ראש חודש ניסן וקרבן הפסח.

❖❖❖ ❖❖❖ ❖❖❖

❖ דיוקים ודקדוקים ❖

מ"ה י"ז: וּבְחֻדְשֵׁים - הבי"ת בסגול, ואין לקרוא 'ובחודשים' בשווא נע". וכן הוא להלן.

מ"ה כ"א: שְׁבַעַת - השי"ן בשווא נע, ואין לקרוא 'שבעות' בקמץ.

מ"ה כ"ג: שְׁבַעַת פָּרִים וְשִׁבְלַת אֵילִים תְּמִימִם לַיּוֹם - יש להקפיד להטעים היטב את הפשטא המפסיק שבתיתב 'תְּמִימִם', שהוא ניגון מפסיק יותר מהתלישא שבתיתב 'פָּרִים', שאם לא יטעים כראוי ישמע שרק את שבעת האילים יקריב מדי יום, בעוד שפירושו שיקריב מדי יום את שבעת הפרים ושבעת האילים.

מ"ה כ"ה: בָּחֶג - הבי"ת בסגול, ואין לקרוא 'בחג' בשווא נע".

מ"ו ו': וְשִׁשָּׁת כָּבֶשֶׂם וְאֵיל תְּמִימִם יִהְיוּ - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתיתב 'וְאֵיל', שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר"ב שבתיתב 'כָּבֶשֶׂם' שאם לא יטעים כראוי ישמע שרק האיל יהיה תמים, בעוד שפירושו שהכבשים והאיל יהיו תמימים.

מ"ו ז': וְאִיפָה לְפָר וְאִיפָה לְאֵיל יַעֲשֶׂה מִנְחָה - יש להקפיד להטעים היטב את הפשטא המפסיק שבתיתב 'לְאֵיל', שהוא ניגון מפסיק יותר מהגרש שבתיתב 'לְפָר', שאם לא יטעים כראוי ישמע שרק האיפה לאיל יעשה למנחה, בעוד שפירושו שאת האיפה לפר והאיפה לאיל יעשה למנחה.

מ"ו ח': וּבִבְּוֹא - הבי"ת הראשונה בשווא נע, ויש אומרים שהיא בשווא נח".

מ"ו ט': נִכְחָז - הכ"ף בשווא נח, ולא בשווא נע.

מ"ו י': וְהַנְּשִׂיא - יש להקפיד לנגן את הטעם אתנחתא כראוי, ולא להוסיף טעם נוסף לפניו ולהטעים 'וְהַנְּשִׂיא'".

מ"ו י"ב: וּפְתַח - הטעם מלעיל בפ"א ט".

מ"ו ט"ו: יַעֲשֶׂוּ אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בְּבֶקֶר בְּבֶקֶר - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתיתב 'וְאֶת הַשֶּׁמֶן', שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר"ב שבתיתב 'וְאֶת הַמִּנְחָה' שאם לא יטעים כראוי ישמע שרק את השמן יעשו בבוקר, בעוד שפירושו שאת הכבש המנחה והשמן יעשו בבוקר.

מ"ו י"ז: וְהִיָּתָה לָזֶה - הטעם מלעיל בה"א ט", והיו"ד בשווא נע".

❖❖❖ ❖❖❖ ❖❖❖

❖ חילופי נוסחאות ❖

מ"ה י"ז: וְהַנְּסִיד / (וְהַנְּסִיד)

בצירי - בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ד ט"ז, ס"ג ס"ד ס"ג, א"ג א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן כתב רד"ק".

וכן להיפך, כאשר באה אחת מאותיות כל"ב לפני אותיות הח"ע קמוצות, ומנוקדת בשווא (כגון: פְּתָחוּ, בְּשִׁמְרָה, בְּעֶשְׂתָּה), יש להקפיד שלא ישמע שקורא את אות השימוש בסגול, וממילא תהיה כלולה בה ה"א הידיעה.

י"ב בניגון הטעמים המקובל יש נטיה לנגן ולהטעים את התביר בניגון מפסיק יותר מהטפחא, אך באמת הטעם טפחא הוא מפסיק יותר מהתביר, ויש להקפיד על הניגון המתאים בכל מקום של צירוף הטעמים תביר וטפחא, כי בהרבה מקומות זה משנה את פירוש העניין.

וכבר העירו על טעות נפוצה זו של הטעמת התביר בניגון מפסיק יותר מאשר הטפחא והשיבוש הנגרם מזה, בספר דברי קהילות (עמ' 48 הערה י'), ובספר עלה יונה (עמ' ת"ה).

ובמשנה (פסחים נ"ה ע"ב) איתא, שאחד מהדברים שאנשי יריחו עשו שלא כדק, שהיו כורכין את שמע, ופירש רבא בגמ' (נ"ו ע"א) שהיו אומרים 'היום על לְכַבֵּד', וזה שלא כדק כי משמע שרק היום יהיו על לבבך ולא מחר. וההטעמה שם היא 'אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוָה הַיּוֹם עַל־לְכַבֵּד' בתביר טפחא, וטעותם היתה שהפסיקו בתביר יותר מאשר בטפחא.

ג' משום כלל הדומות. ועניין זה מבואר בגליון 117 פרשת נח תשע"ו הערה ב'.

ד' עניין זה מבואר בגליון 163 פרשת ראה תשע"ו הערה א'.

ט' משום נסוג אחור. ועניין זה מבואר בגליון 116 פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'. ועניין המתג מבואר בגליון 177 הפטרת ויצא הערה ח' בסוג השני.

ט"ז עניין זה מבואר בגליון 188 הפטרת ראש חודש תשפ"ד הערה י"ט.

" במכלול (ק"ע"א) ובעט סופר (י"ט ע"א) כתב רד"ק שכל 'נסך' שבמקרא מנוקד 'נִסְךְ' בסגול סגול, למעט שלושה פסוקים בהם מנוקד 'נִסְךְ' בצירי וסגול,

בְּרָאשׁוֹן בְּאָחָד לַחֹדֶשׁ, ונראה שלנוהגים כן הטעם הוא כדי לפרסם את ראש חודש, שעל ידי שמשנים וקוראים על אחד לחודש מיד בתחילת ההפטרות ניכר יותר שהוא גם לכבוד ראש חודש, ובאמת הפטרה זו היתה הפטרת שבת ראש חודש למנהג ארץ ישראל, וכך כתוב גם במסכת סופרים (פרק י"ז הלכה ט'), משום שמוזכר בה גם קרבן ראש חודש בפסוק 'וּבַיּוֹם הַחֹדֶשׁ פֶּרֶךְ בֶּקֶר'.

ט' ומקום הסיום נזכר בדברי הראשונים, שברוקח (סימן רמ"ג) ובאור זרוע (חלק ב' סימן ש"צ) כתבו שמפטירים מ'כּה אָמַר אֶ-דְּנִי יי בְּרָאשׁוֹן בְּאָחָד לַחֹדֶשׁ עד 'וְשָׁמֶן הֵינּוּ לְאִיפָה' (ושלש פעמים כתוב בפרשה 'וְשָׁמֶן הֵינּוּ לְאִיפָה', ובאור זרוע פירש שהכוונה לאחרון. וכמנהג שכתבו הרוקח והאור זרוע נמצא במעט כתבי יד אשכנזיים).

י' בתלמוד (מנחות מ"ה ע"א) מובאות שתי דעות בעניין קרבנות פרשה זו שאינן כפי שמוזכר בתורה, שלדעה אחת פרשה זו אליהו עתיד לדורשה ועד שיבוא אין אנו יודעין לדורשה, ולדעה שניה מילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה.

ובפירוש דעה זו שמילואים הקריבו בימי עזרא פירש רש"י (שם ד"ה רב אשי) שנבואה זו התנבא יחזקאל על הקרבנות שהקריבו בחנוכת בית המקדש השני בימי עזרא, אך בראשונים רבים (רבינו גרשום שם, רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פרק ב' הלכה י"ה, רד"ק ביחזקאל) פירשו שנבואת יחזקאל היא על חנוכת בית המקדש השלישי, והפירוש הוא שכשם שהקריבו מילואים בימי עזרא כמו בימי משה, כך יקריבו מילואים גם לעתיד לבוא, ונבואה זו מדברת על חנוכת בית המקדש השלישי (כן פירש רבינו גרשום שם, וכן משמע מדברי רד"ק).

יא' ה"א הידיעה (או אחת מאותיות כל"ב הכוללות בתוכן ה"א הידיעה) מנוקדת בדרך כלל בפתח (כגון: הַשְּׁמִיטָה, בָּמִים), ולפני אותיות הח"ע המנוקדות בקמץ גדול או בחטף קמץ קטן, ה"א הידיעה מנוקדת בסגול (כגון: הַקְּמֹז, הַחֲצִיר, הַשְּׁשִׁיר, הַחֲרִיבֹת). וכשבאה אחת מאותיות השימוש כל"ב הכוללת בתוכה ה"א הידיעה לפני אותיות הח"ע קמוצות, ומנוקדת בסגול (כגון: בְּהָרִים, בְּחָרִב, בְּחִירִשׁ, בְּחִצִּי, בְּחִתָּה), יש להקפיד שישמע שקורא את אות השימוש בסגול, ולא בשווא, שאם אות השימוש בשווא, לא כלולה בה ה"א הידיעה, ויש בזה שינוי משמעות.

בסגול – בכתבי היד: ס"א ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ב סט"ו, א"ב א"ה א"ו. ~ ובדפוס: לטריס.

מ"ה כ"א: **חָג** / (חָג)

בקמץ – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ד ט"ז, ס"ו, א"ב. ~ ובדפוסים: קסוטו, ברויאר. ~ וכן נראה מהמסורה".

בפתח – בכתבי היד: ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ח ס"א ס"ב ס"ג סט"ו ס"י, א"ג א"ד א"ה א"ו א"ח א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קורן.

מ"ו ט': **הָאָהָרָה שְׁעָרָא צִפּוֹן** / (הָאָהָרָה שְׁעָרָא צִפּוֹן) יט
במקף – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ד ט"ז, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה סט"ו, א"ב א"ו א"ח א"י. ~ ובדפוסים: גינצבורג², קסוטו, ברויאר.

בתלישא קטנה – בכתבי היד: ס"ו ס"ז ס"ח ס"א ס"ב ס"ז, א"א א"ג א"ד א"ה. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, קורן.

שאון דרכם לשנות את הניקוד לצורת הפסק, והם: **יַעֲשֶׂה יִרְבְּעָם** | **חָג בַּחֲדָשׁ הַשְּׁמִינִי**, מלכים א' י"ב ל"ב. **יַעֲשֶׂה חָג לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל**, שם ל"ג. **יַעֲשֶׂה חָג שִׁבְעַת יָמִים**, נחמיה ח' י"ח. ובפסוקי ניקוד קמץ אינו חריג, כיון שפעמים רבות הניקוד משתנה בטעם וקף מחמת ההפסק).

ומסתבר שדברי רד"ק הם רק סימן לשינוי הניקוד אך אינם סיבת השינוי, משום שאין סיבה שה"א הידיעה תגרום לשינוי ניקוד המילה, וגם מחמת היוצאים מן הכלל נראה שזה רק סימן ולא סיבה.

ור' משה הנקדן (דרכי הניקוד והנגינות ד"ה ואבאר משפט הדבקות. וכן הובא בספר שירי דוד כללי הדקדוק ד"ה דרך) כתב שכאשר תיבת 'חג' רווה ודבוקה לתיבה אחרת, מנוקד 'חג' **בפתח** (כגון: חג יי, חג ליי, חג מצות, חג המצות, חג הפסח, חג הקציר, חג שבעות, חג השבועות, חג האסיף, חג הסוכות), ובנפרד מנוקד 'חג' **בקמץ** (כגון: ובחמשה עשר יום לחודש הזה חג שבעת ימים מצות יאכל. יַעֲשֶׂה שְׁלֹמֹה בָּעֵת הַהִיא אֶת הַחָג וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ. יַעֲשֶׂה יִרְבְּעָם חָג בַּחֲדָשׁ הַשְּׁמִינִי בְּחִמְשֵׁה עֶשֶׂר יוֹם לַחֲדָשׁ כְּתָב אֲשֶׁר בִּיהוּדָה) ויש לזה רק יוצא מן הכלל אחד בפסוק **'אֶסְרוּ חֹג בַּעֲבֹתֵימ'** (וכתב שם בשם האבן עזרא שזה משום שחסרה שם מילה, שצריך היה להיות כתוב אסרו חג עולה או חטאת או שלמים. אך לא נמצא כן בדברי האבן עזרא שלפנינו).

ויש לעיין האם החשיב כל אלה כסמיכות, ולכן משתנה בהם הניקוד, או שכמו שמצאנו שבסמיכות משתנה הניקוד, כך גם בצירוף שהוא כעין סמיכות, שיש קשר הדוק בין תיבת 'חג' לתיבה שאחריה, מנוקד 'חג' **בפתח**, ורק כאשר התיבה עומדת לבדה מנוקד 'חג' **בקמץ** (ונראה שהטעם לזה ש'חג' שאחר ה"א הידיעה מנוקדת במקץ, משום שכשתבוא בה"א הידיעה דרכה לעמוד לבדה ואינה רווה לאחריה. וכיצא בזה כתב רד"ק (מכלול קפ"ג ע"א, עט סופר כ"ד ע"א) על תיבת 'פר': 'פר פתח ופרי דבלק קמצין וכל הפר לפר קמצין', גם בזה נראה שהסיבה היא משום שרהוטה לאחריה, שבכולם כתוב 'פר אָחֹד' 'פר בֶּן בָּקָר' 'פר חֲמִשָּׁה' 'פר השור' וכדומה, אך בפרשת בלק שכתוב 'פֶּרֶךְ אֶלֶי' היא אכן עומדת לעצמה ולכן מנוקדת 'פֶּר' בקמץ, וגם כשכתוב 'הֶפֶר' 'לֶפֶר' בידיעה דרכה לעמוד לבדה ולכן היא מנוקדת בקמץ).

יט **דרך המקרא** שיבוא תלישא קטנה בין הפזר לקדמא ואזלא שאחריו, וכך הוא במאות מקומות במקרא (כגון: **וְהָרִמְשֹׁת אֲשֶׁר־שָׂרוּ הַחֲמִישִׁי**, עֲשֶׂה הַחֲלָד לְכָל־הָעַם הַנִּקְצָאִים בְּשׁוֹשָׁן הַבִּינְיָה, דָּד מִדְּבָרֵי אֲשֶׁר־לָקְחוּ לוֹ). אך בעשרים מקומות במקרא בא קדמא מיד אחר הפזר ללא תלישא ביניהם (ורו"ה [שערי זמרה שער ח' פתח י"ב] כתב שלא יבוא פזר ואחריו גרש ללא תלישא ביניהם, אא"כ יש ביניהם מקום הראוי למתן. וצ"ע בכלל זה), כגון: **עֲלֵיכֶם לֹא־יֵאָכְלוּ בָּנֵי־יִשְׂרָאֵל, וַיִּשְׁמְעוּ כִּי־פָקֵד יְיָ** (והם: בראשית ל"ב ל"ג, שמות ד' ל"א, שם י"ב כ"ז, שם ל"ד ד', ויקרא י"ג: נ"ח, במדבר י"ח י"ז, דברים ט"ז ט"ז, יהושע ד' ח', שם כ"ב ט', שם ל"א, שופטים ז' כ"ה, שם"א כ' ב', מ"א ט"ז ז', דברים ל"ח ז', שם י"ב, שם ל"ט ט"ז, יחזקאל ל"ב כ"ה, שם מ"ו ט', אסתר ד' י"א, דניאל ח' כ"ג).

תופעה זו של הוספת תלישא קטנה בין הפזר לקדמא, במקומות בהם בא קדמא מיד אחר הפזר, מצויה מאד בספרים השונים, ובכמה מהמקומות הנ"ל בהם מוטעם קדמא מיד אחר הפזר, יש ספרים המוסיפים תלישא (ושד"ל כבר עמד

על חילוף הספרים בזה, במכתבו שהובא בספר תורת אמת, עמ' 61).

מעיון בדפוסים מק"ג לטריס וקורן, במקומות המנויים ברשימה הנ"ל, דפוס לטריס מוסיף תלישא בעשרה מקומות (בראשית ל"ב ל"ג, שמות ל"ד ד', במדבר י"ח י"ז, דברים ט"ז ט"ז, יהושע כ"ב כ"ה, שופטים ז' כ"ה, יחזקאל ל"ב כ"ה, שם מ"ו ט', אסתר ד' י"א), **דפוס מק"ג** מוסיף תלישא בשלושה מקומות (דברים ט"ז ט"ז, יחזקאל מ"ו ט', אסתר ד' י"א), ו**דפוס קורן** מוסיף תלישא בשלושה מקומות (מ"א ט"ז ז', יחזקאל מ"ו ט', אסתר ד' י"א). וכנראה היו סופרים שהוסיפו תלישא מחמת ההרגל, ובפרט שחשים מעט מחסור בנגינה כשמטעימים קדמא מיד אחר הפזר.

² ובגליון ציין שכך מוטעם בספר הללי, ובספרים אחרים מוטעם **יִרְבְּעָם** בתלישא.

ופסוקנו עמהם (והם: **תָּסֵף רִבִּיעַת הַקִּין** י"ז, **שמות כ"מ**. **תָּסֵף** לא תסכו עליי, שם ל' ט'. **הַעֲלֹת וְהַמְנִיחָה** וְהַתְּסֵף, יחזקאל מ"ה י"ז).

י" במסורה (מק"ג מערכת המסורה אות ח' חג') נמסר "חג ג' פתחין, וסימניהון: וחג שבעות תעשה לך, ויעשו חג מצות דעזרא, אסרו חג בעבותים, וכל דסמך ליי ולאדכרה דכוותה פתחין". והיינו שמסורה זו מונה את תיבות 'חג' המנוקדות בפתח במקרא, ובשאר המקומות מנוקד 'חג' בקמץ.

אך דברי המסורה שמנוקד חג בפתח אם הוא סמוך ליי או להזכרה, קשים, משום שאין במקרא 'חג' הסמוך לשם ה' שאינו אדנות, ואם כן זו כפילות שלא לצורך. ועוד, שיש פסוקים רבים נוספים בהם מנוקד 'חג' בפתח ואינם כלולים במסורה זו, כגון: **וְחָג הַקָּצִיר בְּכוֹרֵי מַעֲשֵׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בְּשָׂדֶה וְחָג הָאֶסֶף** (שמות כ"ג ט"ז).

ובאמת בנוסח המסורה המקורי היה כתוב "וכל דסמך לה' ולאדכרה דכוותה פתחין", שהכוונה שכל חג שסמוך לאות ה"א או לשם ה' מנוקד בפתח, וזה אכן מתאים לכל פסוקי המקרא, ובטעות שינה המדפיס ובמקום "לה" כתב "ליי", משום שחשב שהכוונה לשם אדנות ולא לאות ה"א (ולכן נמסר רק 'חג מצות דעזרא', כי מלבד הפסוק שם בשאר המקרא כתוב 'חג המצות' בה"א, כך שפסוקים אלו כבר כלולים במסורה מטעם זה), (ואכן ר' משה הנקדן בדרכי הניקוד והנגינות ד"ה ואבאר משפט הדבקות מביא מסורה זו, וכתב בפירושו שכל חג שסמוך לה"א ולשם הקב"ה בפתח, וכן בספר מחברת המסורה הגדולה עמ' 59 כתב "לה" א ולאדכרה", וכן בספר המסורה חלק א' עמ' תע"ח נדפס "וכל דסמך ליי [לה'] ולאדכרה").

והנה, יש פסוק רביעי במקרא בו מנוקד 'חג' בפתח, והוא: **וְעִשִּׂיתָ חָג שְׁבָעוֹת** (דברים ט"ז י'), ונראה שהמסורה שכתבה פסוק **וְחָג שְׁבָעֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ** התכוונה לכלול בזה כל 'חג שְׁבָעוֹת' (וייתכן גם שהנוסח המקורי היה רק 'חג שְׁבָעוֹת', וכן נראה מדברי ר' משה הנקדן שכתב רק 'חג שְׁבָעוֹת') וגם פסוק זה נכלל בה.

וייתכן שזו גם סיבת מנקדי הפתח בפסוקנו, שמאחר שגם כאן כתוב הצירוף 'חג שבעות' הבינו שגם פסוק זה כלול במסורה זו, כפי שהפסוק הנ"ל כלול בה, ולכן ניקדו 'חג' בפתח. אך באמת כאן הוא שונה משני הפסוקים האחרים כיון שכאן מנוקד 'שְׁבָעוֹת' בשווא בשונה מהם שמנוקד 'שְׁבָעוֹת' בקמץ (וגם פירושם שונה מכוון, שבהם מדובר בחג השבעות, וכאן מדובר בחג הפסח, והכוונה שבוע ימים כמו שפירש רד"ק על פי תרגום יונתן, וכן פירש ר' אליעזר מבלנצני, אך ראה גם רש"י), ואכן בספרים המדויקים מנוקד כאן 'חג' בקמץ.

ובטעם שינוי הניקוד בין 'חג' בפתח ל'חג' בקמץ, אין לומר שזה תלוי רק בהטעמה, שניקודו הפשוט בפתח ובמפסיק גדול משתנה לקמץ, משום שמנוקד 'חג' בקמץ גם בטעמים מפסיקים חלשים שאין דרכם לשנות את הניקוד, כגון **בפזר** (יַעֲשֶׂה שְׁלֹמֹה בְּעֵת הַהִיא | אֶת־הַחָג וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ, מלכים א' ח' ס"ה. יַעֲשֶׂה יִרְבְּעָם | חָג בַּחֲדָשׁ הַשְּׁמִינִי, שם י"ב ל"ב) בתלישא גדולה (יַעֲשֶׂה שְׁלֹמֹה אֶת־הַחָג בְּעֵת הַהִיא, דברי הימים ב' ז' ח') **בגרש** (וְשִׁבְעַת יְמֵי־הַחָג יַעֲשֶׂה, יחזקאל מ"ה כ"ג) ובמנוח לגרמיה (כָּתָב | אֲשֶׁר בִּיהוּדָה, מלכים א' י"ב ל"ב).

ורד"ק (מכלול קפ"ב ע"ב, וקרוי לזה בעט סופר כ"ד ע"א) כתב **חג פתח החג בְּחָג קמץ**, והיינו שתיבת 'חג' לבדה דרכה להינקד בפתח, וכשהיא באה אחר ה"א הידיעה (או אחר אותיות השימוש בל"ב הכוללות בתוכן ה"א הידיעה) וכתוב 'החג' או 'בחג' דרכה להינקד בקמץ.

וכלל זה שאחר ה"א הידיעה מנוקד בקמץ, אכן קיים בכל המקרא, אך יש כמה יוצאים מן הכלל בהם גם 'חג' לבד מנוקד בקמץ (ואף בטעמים מפסיקים חלשים